

ПОО 2018 – във фокуса на обектива БЪЛГАРИЯ

Професионално образование и обучение (ПОО) в България

Министерството на образованието и науката (МОН) провежда държавната политика в областта на професионалното образование и обучение (ПОО).

Министерството на младежта и спорта (ММС) и Министерството на културата (МК) отговарят за професионалните училища, които осигуряват професионална подготовка и обучение в областта на спорта, изкуствата и културата. Според Закона за професионалното образование и обучение (ЗПОО), програмите за придобиване на професионална квалификация са насочени към две целеви групи: ученици и лица, навършили 16 години, извън системата на формалното образование. Когато обучението се осъществява в училищата, минималната възраст на желаещите да се включат в програмите за професионално образование и професионално обучение е 13 години.

Приетият през 2015 г. Закон за предучилищното и училищното образование (ЗПУО), както и измененията и допълненията в ЗПОО от 2016 г., оптимизират училищната мрежа в системата на ПОО, и водят до увеличаване на дела на обучението чрез работа като форма на професионално обучение.

Основните институции, в които се осъществява ПОО са професионалните гимназии, училищата по изкуствата, спортните училища, професионалните колежи, както и държавните, общинските и частните лицензирани центрове за професионално обучение (ЦПО). Професионалното образование и професионалното обучение се провеждат в съответствие с Държавните образователни стандарти (ДОС) за придобиване на квалификация по професии. Законодателството регламентира шест вида програми за начално и продължаващо професионално обучение, които определят възрастта и входящото образователно и квалификационно равнище на кандидатите, както и съдържанието и продължителността на професионалното образование и професионалното обучение.

- Програми А за начално професионално обучение с придобиване на квалификация, съответстваща на ниво 2 от Европейската квалификационна рамка (ЕКР), които се осъществяват в професионалните гимназии и ЦПО и продължават една или три години за ученици от системата на училищното професионално образование, и до шест месеца за лица, навършили 16 години.
- Програми Б за начално и продължаващо професионално обучение с придобиване на квалификация, съответстваща на ниво 3 (с продължителност една или четири години) и ниво 4 (с максимална продължителност до една година и половина за лица, навършили 16 години) от ЕКР, които се осъществяват от професионалните гимназии и ЦПО.
- Програми В за начално и продължаващо професионално обучение с придобиване на квалификация, съответстваща на ниво 3 и ниво 4 от ЕКР, които се осъществяват от професионалните гимназии. Програмите В имат продължителност от една до пет години и дават на успешно завършилите обучението за усвояване на общообразователния минимум достъп до обучение в системата на висшето образование.
- Програми Г за начално и продължаващо професионално обучение за лица, навършили 16 години с придобиване на квалификация, съответстваща на ниво 5 от ЕКР, които се осъществяват от професионалните гимназии и професионалните колежи и продължават до две години;
- Програми Д за начално и продължаващо професионално обучение, предоставяни от професионални гимназии и ЦПО с придобиване на квалификация по част от професия, съответстваща на нива от 2 до 4 от ЕКР, които продължават до една година;
- Програми Е за продължаващо професионално обучение с придобиване на квалификация по професия или по част от професия, съответстваща на нива от 2 до 4 от ЕКР, които се осъществяват

от професионалните гимназии и ЦПО, а продължителността им е определена с конкретната документация за професионално обучение.

Професионалното обучение, осъществявано в професионалните гимназии включва обучение за усвояване на общообразователния минимум за средно образование, както и обучение за придобиване на професионална квалификация, които завършват със съответните документи за придобиване на средно образование и професионална квалификация - наред с дипломата за средно образование, зрелостниците получават и свидетелство за професионална квалификация, като например квалификация по професията „Монтьор на транспортна техника, която съответства на ниво 3 от ЕКР. Програмите за професионално обучение, осъществявани от ЦПО и професионалните колежи не включват общообразователна подготовка и водят единствено до професионална квалификация, която може да се придобие и чрез валидиране на предходно учене. Подобно на учениците от училищното професионално образование, желаещите да валидират професионални знания, умения и компетентности трябва да положат държавен изпит.

Часовете за практическо обучение съставляват значителна част (от 50% до над 70%) от всички програми за ПОО, като делът на тези часове намалява с нарастване степента на квалификация, която се придобива по съответната професия. От 2014 г. насам в България непрекъснато се развива и обучението чрез работа (дуална система на обучение). В тази форма на обучение практическо обучение в реална работна среда се редува с теоретично обучение в институции в системата на ПОО. Учениците в XI и XII клас се обучават от съответния работодател от два до три дена седмично. При лицата, навършили 16 години обикновено обучението чрез работа се допълва от самообучение или посещение на вечерни курсове с оглед усвояване на теорията за съответната професия. Както учениците, така и възрастните обучаеми получават възнаграждение от съответния

работодател. Въпреки че законодателството насърчава въвеждането на дуалната система на обучение в областта на ПОО, тя все още се прилага главно на проектна основа.

Социалните партньори са ангажирани на различни нива от системата на ПОО. Те са представени в Икономическия и социален съвет на Република България, както и в други национални съвети, като по този начин допринасят за разработването на политиката в областта на ПОО. Организациите на работодателите участват активно в координирания от НАПОО процес по разработване и актуализиране на Държавните образователни стандарти за придобиване на квалификация по професии. Наред с това организациите на работодателите и браншовите синдикални организации предлагат представители за участие в изпитните комисии, които провеждат изпитите за придобиване на професионална квалификация.

Отличителни характеристики на ПОО

Професионалното образование и професионалното обучение се осъществяват в рамките на средното образование, както и след завършването на средно образование. През 2017 г. броят на завършващите професионални училища надвишава този на завършващите общообразователни училища и се равнява на 51.7% от общия брой на завършващите средно образование. Наблюдава се намаление на този брой спрямо 2012 г., когато 52.5% от завършващите средно образование в България са с професионално образование. В средните училища (профилирани или специални) също съществува възможност със заповед на министъра на образованието да бъде утвърден държавен план-прием за обучение в паралелки за придобиване на професионална квалификация. Тази възможност се използва предимно в малките населени места и селските райони.

От учебната 2016/17 година обучението за придобиване на средно образование се осъществява в два етапа. По този начин се подобрява достъпа до ПОО, тъй като учащите вече могат да изберат как да продължат образованието си и след завършване на X-ти клас.

В национален контекст терминът начално ПОО се използва единствено във връзка с програми за обучение, водещи до придобиване на първоначална степен на професионална квалификация по професия или част от професия, като например професията „Работник в текстилно производство“, съответстваща на ниво 2 от ЕКР. Тези програми могат да бъдат надградени с програми за продължаващо ПОО за придобиване на втора и трета степен на професионална квалификация по професия (отговарящи на ниво 3 и ниво 4 от ЕКР), като например програми за квалификация по професиите „Оператор в текстилното производство“ и „Текстилен техник“.

Според ЗПУО и ЗПОО, придобиването на професионална квалификация се регулира от държавните образователни стандарти,

като подобни стандарти са разработени за повечето от професиите от Списъка на професиите за професионално образование и обучение. Държавните образователни стандарти за всички професии (ниво 2-5 от ЕКР) трябва да са изградени на базата на резултати от ученето. В съответствие с принципите на Европейската система за трансфер на кредити в професионалното образование и обучение (ECVET), квалификациите включват единици резултати от учене, въпреки че кредитната система все още не е изцяло въведена.

От 2015 г. е налице законова рамка за валидиране на неформалното и информалното (самостоятелното) учене в областта на ПОО като се разработват процедури и критерии за гарантиране на качеството. Въвеждането на Национална квалификационна рамка улеснява процеса по установяване на условията за валидиране.

Предизвикателства и съответстващи политики

За да могат професионалното образование и професионалното обучение да отговарят по-адекватно на потребностите на пазара на труда, ЗПУО (2015), в чийто обхват попада и ПОО, натоварва местните и регионалните власти с повече отговорности. Проведените реформи засилват ролята им по отношение броя на местата за професионално обучение, разработване на Списъка на професиите за професионално образование и обучение, допълнително разпределяне на финансовите средства към училищните бюджети, организиране на курсове за обучение на безработни, както и за развитие на материално-техническата база на професионалните гимназии. Организациите на работодателите също стават по-активни в процеса по осъществяване на ПОО. След последните промени в ЗПОО те могат да предлагат промени в Списъка на професиите за професионално образование и обучение.

С въвеждането на дуалната система на обучение през учебната 2015/16

някои училища започват да предлагат професионално образование в тази форма. Няколко пилотни проекта, подкрепящи обучението чрез работа, са насочени към разширяване на предлаганото обучение в сътрудничество с бизнеса и публичните институции в България и чужбина. Предприемането на мерки като организиране на специализирани форуми, медийни кампании и събития, спомагат за привличането на учащи и мотивират работодателите да се ангажират с дуалното обучение, което все още се организира главно в рамките на различни проекти.

Във връзка с осигуряване на качеството, МОН е в процес на изграждане на система за вътрешно и външно оценяване, на базата на Европейската референтна рамка за осигуряване на качеството (ЕРРОК) в ПОО. Наредбата за осигуряване на качеството в професионалното образование и обучение задължава доставчиците на ПОО да организират самооценяване на базата на набор от критерии и показатели.

Държавата поставя акцент върху възможностите за начално обучение и продължаващо професионално развитие на учителите и преподавателите по професионална подготовка, като по този начин мотивира повече млади хора да изберат тази професия. Новата система ще помогне на учителите и преподавателите да бъдат в крак с технологичните иновации и съвременните методи на преподаване и им предоставя по-бързо израстване в кариерата на база на представянето.

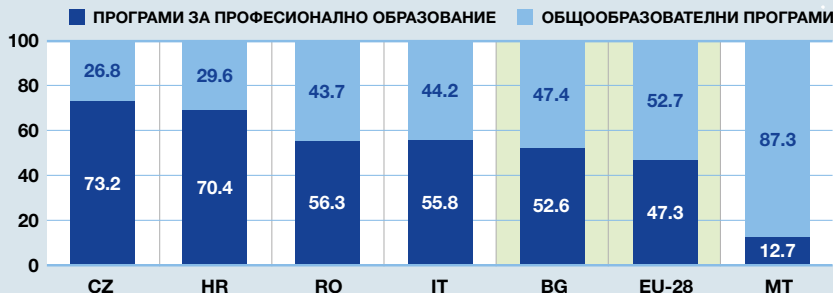
В плана за действие за 2015-17 г. в изпълнение на Стратегията за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015-2020 г. са предложени мерки за справяне с посочените предизвикателства, които включват: разширяване прилагането на модулна организация на професионалната подготовка, по-голяма гъвкавост в осъществяването на ПОО, по-качествени и по-лесно достъпни услуги по кариерно ориентиране. Също така се очаква изпълнението на Стратегията да допринесе за увеличаване на процента на участие на възрастни в ученето, който в момента е сред най-ниските в ЕС.

Образование и обучение в цифри

Ученици в средното образование (МСКО 2011 ниво 3), записани в общообразователни програми и програми за професионално образование

% общия брой на учениците записани в средно образование, 2015

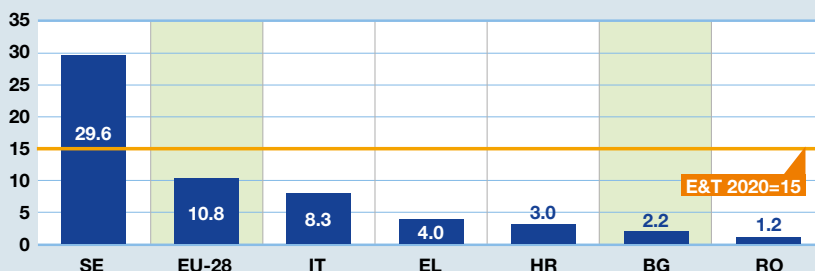

Бележка: Стойности за ЕС-28 на база предвидените стойности на Евростат.

Източник: Изчисления на Европейския център за развитие на професионалното обучение (Cedefop) на база на данните от Евростат от съвместното събиране на данни от ЮОЕ за образователните системи, използван на 5.10.2017.

Учене през целия живот

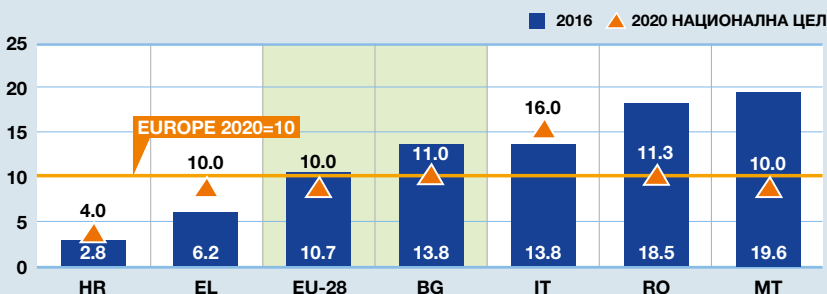
% от населението на възраст между 25 и 64 години, което участва в образование и обучение в рамките на четири седмици преди началото на изследването, 2016

Източник: Евростат, Наблюдение на работната сила на ЕС, използван на 3.10.2017.

Ранно напуснали системата на образование и обучение

% от населението на възраст между 18 и 24 години, завършили не по-високо от основно образование, които не продължават образованието или обучението си в рамките на последните четири седмици преди провеждане на проучването, 2016

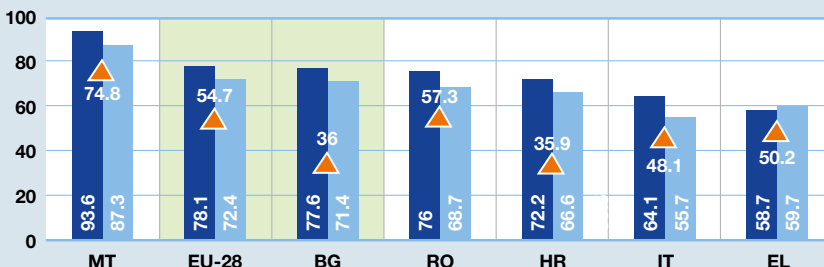

Бележка: Ниска надеждност по отношение стойностите за Хърватска.

Източник: Евростат, Наблюдение на работната сила на ЕС, използван на 3.10.2017.

Равнище на заетост сред наскоро завършилите степен на образование

Като % от младите хора на възраст между 20 и 34 години, които вече не са част от системата за образование и обучение, 2016

■ Средно образование със степен на професионална квалификация, както и образование с професионална квалификация след средно, но не висше (нива 3 и 4)

■ Средно образование без професионална квалификация, както и образование без професионална квалификация след средно, но не висше (нива 3 и 4)

▲ По ниско от основно образование, начален или прогимназиален етап на основно образование (нива 0-2)

Източник: Евростат, Наблюдение на работната сила на ЕС, използван на 5.10.2017.

Допълнителна информация

- Cedefop (2018). *Професионално образование и обучение в България: кратко описание*.
<http://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/4161>
- Skills Panorama (2017). *Skills anticipation in Bulgaria*. Analytical highlights series.
http://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/analytical_highlights/skills-anticipation-bulgaria
- European Commission (2017). *Education and training monitor 2017 – country analysis: Bulgaria*.
https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2017-bg_en.pdf
- Eurydice (2016). Bulgaria: overview. In: European Commission (ed.). *Eurypedia*.
<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php?title=Bulgaria:Overview>

www.refernet.bg	ReferNet Bulgaria
www.mon.bg	Министерство на образованието и науката
www.navet.government.bg/en	Национална агенция за професионално образование и обучение
www.mlsp.government.bg	Министерство на труда и социалната политика
www.az.government.bg	Агенция по заетостта
www.nsi.bg/en	Национален статистически институт
www.vet-bg.com	Национален портал за ПОО

CEDEFOP

Европейски център за развитие
на професионалното обучение

Пощенска кутия 22427, 55102 Солун, Гърция/GREECE
Европа 123, 57001 Солун, Гърция/GREECE
Тел. +30 2310490111, Факс +30 2310490020, Имейл адрес: info@cedefop.europa.eu

Copyright © Европейски център за развитие на професионалното обучение (Cedefop), 2018
Възпроизвеждане на текста се разрешава, при условие, че се споменава източника.

visit our portal www.cedefop.europa.eu

Служба за публикации

ISBN 978-92-896-2523-4

9 789289 625234